

„Oh boldog Magyarország! – csak ne hagyja magát félrevezetni már...”

II.

A Hitel negyedszázadára

ISTEN FÜLE MINDENT LÁT – adta *Párkák* című darabjának alcíméül Hubay Miklós, éppen negyven esztendővel ezelőtt. Ihletője: a Watergate- és az olasz telefonlehallgatási botrány volt. Furmányos időszerűsítéssel, a darab helyszínét így jelölte Hubay: „Latin-Amerika egyik katonai junta alá vetett országa.” S hogy egyházi környezetbe helyezte olykor tragikus, máskor burleszkbe hangolt művét, azt így okolta: „...a szabadságmozgalmak lendülete a katolikus papok egy részét, nem is kis részét, szintén magával ragadta, s általuk az Evangélium kezdi visszanyerni eredeti értelmét és hitelét”. Főlöszleg e helyütt a szerzői igazság és a politikai-történelmi valóság hitelét elemezni, inkább arról, hogy a modern technika hogyan segíti zsarnokká a hatalmat. Mert az evilág mindentudási istenülés-akarás immár világméretű telefon- és internethálózatban pillanatonként adatolja létezésünket. Aktába írják, miről álmodom, panaszkolta egykor a költő – az USA ma már percenként milliárdnyi ember sóhajtását is elektronikusan rögzítheti. Emlékeimbe merülök: édeni gyanútlanúságomat mikor vesztettem el, s értesültem először arról, hogy a hallgatóság nemcsak társasági illetelenség, hanem technikai ügyeskedéssel politikai-hatalmi aljasság is lehet. Valamikor az ötvenes évek első felében, egyházi ismeretség nyomán pendítettek arról református körök, hogy püspökünk, Péter János Tildy Zoltán titkáráként valamiféle lehallgató készüléket helyezett el a köztársasági elnök szobájában. Később családi-baráti körben visszatérően susogták a Rajk-perről: hangfelvétel is igazolja, hogy Kádár János miként győzködi komáját a cellában, elvtársi öntudattal vállalja titóista cimboraságát. Mostanság a belügyi levéltár anyagait olvasgatva kitűnik, 1956 után a hallgatóság tervszerű ÁVH-s munkaterületté vált. Mosolyra indító anyagok, a gyöngé technika, a felvételt leíró gépirónó félreértése, tudatlansága milyen sületlenséggyűjteményeket eredményezett, s hozzá: amikor „átmentek a másik szobába, nem érthető” – olvasható gyakran a gépiratban, az már az egykori műszaki fuccs beismerése, mert a telefonba épített fül jobbára csak szobányi hatókörben dolgozott.

(Erdélyjáró barátaimmal már csak kacagtunk. Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön a szállodákba vissza-visszatérve, mindig ugyanazt a két-három szobát adták. Szegény

Ablonczy László a Nemzeti Színház korábbi igazgatója (1991-1999); legutóbbi kötete: *Sinkovits Imre a Hargitán – Fél évszázad töredékei a Nemzeti Színház 175 esztendejéből* (2013).

Szeku: nem volt pénz minden szoba hangosítására. Sütő András vendégeként jó időben pedig gyakran a saletliben telepedtünk le, hogy némiképp silányítsuk a feltételezett helyszíni közvetítés műszaki nivóját. András aztán idővel felfedezte a fészket a padláson; „Így irtok én!” – parafrázálva Karinthy Frigyest, kibontotta a poloskák vezetőkeit, s már társaloghatott is a szekus felügyelővel: japánok a vétkesek a hallgatózásban, merthogy a készülékek onnan származtak. Fáradtott a rendszer, s a magam sorsában is megvilágosodtam: évtizede beadott telefonkérelmemre azonnóm jelentkezett a Posta, midőn 1988 májusában egy héttel a pártkongresszus előtt a Jurta Színházban Kádár Jánost is érintő monológgal szerepeltem. Másfél év múlva 1990. január 16-án Horváth István belügyminiszter lemondásának perceiben elnémult a készülék, majd négy napra rá újra működött; erős faggatózásomra a kisasszony bevallotta: beszélgetéseimet lehallgatták. A leiratoknak persze nyoma nincs, nyilván sok tonna anyaggal együtt sürgősen bedarálták a politikai fordulat félelmében.)

Edward Snowden most alaposan beleszellentett a nulláslisztbe: az Egyesült Államok lehallgatásának titkait kódolta a világ elé. S mindenik érdekelt lisztesképű clownként mered a világba, mert: az „én tudom, hogy te tudod, hogy én tudom...” című játék komédiájában alakoskodtak. Hallgatták egymás vezetőinek telefonjait, szobatársalgáisait; s ne tudta volna a német hírszerzés, hogy a Bundestagtól párszáz méterre levő amerikai nagykövetség füleli az államtitkokat? És sorolhatjuk a francia, angol és a többi kis- és nagyhatalom fülestermesztét. A francia elnök életrajzából ismeretes: a hatvanas évek közepén Washingtonban már olvasták De Gaulle még el sem mondott beszédét. Berlinben a Bundestagtól hatszáz méterre hallgatózott (hallgatózik?) az USA és Nagy-Britannia követségén fedezett titkosszolgálat. A Szabadság téri amerikai rezidencia sincs messzebb... Alakulhat az Országgyűlésben egyhangúlag szavazott vizsgálati bizottság, s amit megállapítanak, azt nyolcvan évre titkosítják, de a politikai tolvajnyelvére forduló eszünket már nem ámítja a hadova; a kulcsot fordítjuk: semmi kétség, hogy a Szabadság téri követségről Orbán Viktort és minisztereit, kormányüléseit és ellenzékiek beszélgetéseit is rögzítették, rögzítik. Nyilván a magyar politika is terroristagyanús. Csakhogy a „stratégiai szövetség” idilljében úgy tetszik, mint munka után a pöcseparosok az öltözőben: szaglanak. Zbigniew Brzezinski, az USA egykori biztonsági főembere a minap azt mondta: a globalitás káoszát ígéri a XXI. század. Snowden hadművelete azt sejdíti: fegyverek nélkül békés világháborút is robbantani lehet kormányok, államok között. S ha meggondoljuk, hogy Putyin otthoniasságát élvező Snowden anyagának eddig egy százalékával szórakoztatta a világpolitikát, még sok botrány, diplomáciai háború ígérkezik. És meglehet, az orosz elnök majd Snowdennel válaszol az USA-nak a nyolcvanas évek birodalomfosztó politikájára.

AMERIKAI MANCSAI. „Az Egyesült Államok egyre több problémát jelent a világ számára. Holott ahhoz voltunk szokva, hogy mint a megoldás letéteményesére tekintünk rá” – így indítja *A birodalom után* című könyvét Emmanuel Todd, amelyet még az iraki háborús készülődés óráiban írt. Irakban is kiderült: USA és Nagy-Britannia hazudott, amikor vegyi fegyverek birtoklására hivatkozva anarchiába hulló háborúzásba kezdett. Irakban 2003-ban 1,5 millió keresztyén élt, ma háromszázezer. Szíria dolgában Obama elnök és Kerry külügyminiszter össze-vissza beszélt, mert a casus bellit egy vegyi pusztítás indította volna, mielőtt tisztáznák a felelősöket, Washingtonban már vélekedtek. Aztán angol parlament, majd Putyin kínos helyzetbe kényszerítette Amerikát, s lám: máris megegyeztek. Igaza van Toddnak: Amerika „a védelemből a lappangó fenyegetés felé fordul”. A vegyi fegyverek volta izgatja az USA-t, de hogy a „felkelők”

(ugyan, ki kelesztette és kelesztí őkét?) a szíriai óshonos keresztyénséget miként írják, gyalázzák, s rombolják templomait, az USA aggodalmi tárgyát nem érinti.

A titkosszolgálati beavatkozástól, a hivatali „érdeklődésen” át a számonkérő székig... összegezni is bajos, hogy az elmúlt évtizedben az Egyesült Államok mancsai milyen változatos módszerekkel próbálják szorongatni hazánkat is, mert neki nem tetszik az Orbán-kormány, nem tetszett neki korábban sem, minthogy Antall József időszaka sem. Mancsok változatossága. Kultúra területén rémfilmjeivel árasztja el a világot, amelynek eszmeisége semmivel nem különb, mint a szovjet partizánfilmek. A világméretű agymosás és feltétlen USA-hűség – ez a nagyhatalmi diktatúra. Az EU és az USA közti szabadkereskedelmi tárgyalásokat a franciák akasztják, mert a kultúrát kivételezett és védelmezett területnek mondják. Ebben nekünk, kis államnak különösen nem szabadna engednünk. Ám semmi bizodalunk, mert a tárgyalások titkosan is bonyolódnak, s az EU-adminisztráció elvtelen és megvesztegethető. Feltűnő: bárhol javulnak a pénzügyi, gazdasági mutatók, az amerikai minősítők nem moccannak. Igaz, hogy hitelüket vesztették 2008-ban, a Morgan Stanley 13 milliárd dolláros büntetése bünszövetkezeti voltukban szakmai inflálódásukat is jelzi, ám akkor is: ők a hitelesek! Ne udvariaskodjunk: az Amnesty International, a Human Rights Watch, a Társaság a Szabadságjogokért s egyéb alapítványok, a külügyminisztérium éves tanulmánya, a Helsinki Bizottság „független jelentései” Soros György birodalma mellett valójában az USA nagyhatalmi érdekét szolgáló mancsatestületek, melyek a titkosszolgálatok pénzén beavatkoznak az ország szuverenitásába. Minap egyik kereskedelmi csatorna sugározta Oliver Stone filmjét, amely ifjabb Bush 2000-es megválasztásának a legfelsőbb jogi testületig ható csalássorozatát beszélt el. S jön az USA igazságügyi megbízottja, és honunk jogi helyzetéről faggatózik. Az USA Külpolitikai Intézet megállapítja: „a demokrácia eróziója van” Magyarországon. Aztán: meghallgatás Washingtonban. Ahol az elnök kétszer is Ausztriának nevezi országunkat, s egy K. L. Scheppele nevű „professzor”- asszonyság, kinek fogalma sincs rólunk és a kelet-európai térség politikai, történelmi összefüggéseiről, ám darálja a Csásári bácsiéktól szagló mancsos előítéleteit. Szájer József ismeretterjesztő előadása aligha éri el szellemi szintjét, mert egy a törvény: Orbánnak mennie kell, és Bajnai a favorit. De ahogy hallgatom ennek a szerencsétlen kettős könyvelőnek az újévi szavait, már csak vonszolja magát a szerepben, adventi üzenete szerint. „Helyreállítja az antalli örökséget.” S amint az USA „szak”-értőit és a titkosszolgálatait figyelem: Bin Ladentől Bajnai Gordonig bámulatos az a siket káderpolitika, ahogyan az USA hűségembereit választja és szervezi a világ államaiban. Ami azt is jelzi, hogy érzékük sincs meghallani egy-egy ország, nemzet politikai árnyalatainak lélekütemét. Hozzánk látogatott az USA külügyi bizottsága, mert aggódnak a vallásszabadságért. Az persze nem nyugtalanítja az USA vezetését, hogy például Szaúd-Arábián a keresztyén egyházak nem működhetnek. Horthy szobrára azonnal érkezik az USA-apparátus „aggodalma”. De hogy 1935-ben a *Time* magazin az év emberéül Hitlert választotta, s hogy Hollywood milyen készségesen öncenzúrázta filmjeit, hogy a hitleri Németországban is mozipiacon maradjon; és az amerikai gyárosok együttműködése náci hadi üzemekkel az a maga halhatatlan üzleti érdekét szolgálta. Nagy szobordöntő mozgalomba is kezdhetne az USA, ha mindazon elnök emlékműveit eltávolítanák, akik kormányzásuk idején az indiánokat irtották, a négereket üldözték és megkülönböztették (a hetvenes évekig). A hatvanmillió Ukrajnában százezer ember kormányváltást követel, és arcátlan nagyhatalmiság jeleként J. Kerry egyik hivatalnok a kényszert érez, hogy beszéljen

a néphez Kijev főterén. Ma már tudjuk: 1989-ben Bush elnök Budapesten járva nem azért tépte össze beszédét, mert eső verte a politikai szcénát. Súlyosabb érv vezette hőkölő gesztusát: eredeti szövegében a magyarok dicséretéért, a tolerancia példaként a tordai országgyűlést említette volna. Ám, hogy a románok érzékenységet ne sértse, tanácsadói lebeszéltek a nemes hivatkozásraól. Még az első Orbán-kormány idején Clinton megnyugtatót bennünket is: Románia példaszerűen intézi a kisebbség ügyeit. Így hát sem akkor, sem azóta tudós szakértőnk, Csárli bácsi nincs a gáton, ahogy a történelem végét jósló Fukuyama, vagy a Kádár-korban zavartalanul nálunk vezénylő Zubin Mehtának sincs aggodalma a kisebbségi magyarságot érintő kálváriás módszereket illetően. Igaz, hogy Tőkés Lászlótól néhány éve arról értesülhettünk, hogy Traian Băsescu „mesebeli királyfihoz” hasonlatos.

Bámulatos az a pókhendiség, ahogyan a térséget, nyelvet, kultúrát nem ismerő, ám az elnökválasztást dollármilliókkal támogató urak s utóbb asszonyok nagykövetnek beállítanak, s aztán kezdik a programozott aggodást az antiszemitizmus és a cigányügyi kérdésekben. Ám a térség államaiban a magyarság kisebbségi gondjaival sem budapesti, sem pozsonyi, bukaresti más-más országokban éberkedő USA-követek nem aggodnak. Most távozott posztjáról Eleni Tsakopoulos Kounalakis asszony, ki a gyöngöspatai mozgalom körül feltűnő sejtelmességgel buzgolkodott. Alighanem ez magyarázza, hogy a belügyminisztériumi vizsgálat eredményét évtizedekre titkosították. S itt a *New York Times* karácsonyi figyelme: kérdőívet közölt honlapján, amely a magyarországi antiszemitizmus erősödését tudakolta. Nyilvánvalóan az ország elleni kampányra készült, minthogy a kormány a holocaust évének nyilvánította 2014-et. Az érdeklődés szövegezésének színvonalát jelzi: máris befuccsolt az akció, a kérdőívet törölték a honlapról – ez már a MAZSIHISZ Orbán elleni frakciójának is soknak mutatkozott. Próbálták volna ezt a franciákkal, ahol zsidó áldozatok és zsinagógagyújtogatások jelzik: Európa nagy államaiban az antiszemitizmus napi élet-halál drámává is lobbanhat. Ám semmi kétség: úrlapok nélkül is ismerjük a végeredményt. Az „egyenlőség és szabadság” ámító jelszavában országokra méretezett szempontrendszer az USA mindenkori kormányának „elv”-szerűsége: nagyhatalmi gögjében kit mivel tud zsarolni, aszerint működteti mancsainak szorítását vagy épp ernyedését. Ilyenképpen a kuruc.info is a szabadság parttalanságát igazolja, hiába kérte Orbán Viktor az amerikai szenátorokat, hogy járjon közbe a szennyes nyelvű orgánum eltörlése dolgában. Nem, mert az amerikai szabadság eszménye ellen nem lehet véteni. Ám az a törvény rendjén való, ami 2013 decemberében született, miszerint az elektromos cigaretta vagy a dohányzásra utaló mozdulat is (!) betiltatik az USA-ban!

SPION-TITKOK. Évenként felmerül az ügynöktörvény politikai háborgások közepe, mert meg kell ismernünk a múltat. Üdvözlendő, hogy a sérelmezettek a beszerző tisztek névsorát nyilvánosságra hozhatják. Kutatóként megvallom: engem az is érdekel, kik irányították az anyagok bedarálását 1989 őszén. Mert a nyolcvanas évekből dosszié alig található. A jelenről pedig semmit sem tudunk. Képviselő és nem képviselő vagy bármely párt embere s megfelelő helyen dolgozó civilek közül ugyan ki dolgozik az amerikai titkosszolgálatnak, avagy az oroszoknak, netán Kínának, a németeknek vagy a Moszadnak? Krjucskov, a kilencvenes évek elején elmondta Grósz Károlynak: az orosz titkosszolgálat valamennyi pártba beépült. S persze a hazai elhárítás alakulataiba is. Laborccal az élen, s kint végzett, régi és kipróbált „szakemberek a testvéri kapcsolatokat el nem engedhetik, s Szilvásyt is érintő kémper is alighanem éppen csak

jelzi: az ország kiárusításának démoni dimenzióit. Az Isten füle mindent tudni akar. Földi László egykori titkosszolgálat vezető mondta: 1990-es fordulattal olyan bolydulás következett be a szervezetekben, amit a mai napig nem rendeztek és tisztáztak. Így alaposan gyanakodhatunk: a külföldieknek beépítettek számontartása is igencsak üzembizonytalan. És a hírhedetten orosz érdekeltségű bolgár vonal? – a Gyurcsányklán? Minden esti folytatásos burleszksorozat a televíziók híradójában Szilvásy György, Gergényi Péter és a többiek tárgyalási szcénája; egyik államtitokra hivatkozik, a másik semmire nem emlékszik, a harmadik úgy hazudik, hogy a hadbíró is kimértségét veszíti. Lehallgatás (?), kémkedés(?), az emberek bestiális megveretése(?) – azt se tudjuk, mely ügyekben faggatják, faggatnák őket, mert a förtelmeknek, a sötétségnek oly mélységeit titkolják, hogy azt nem is sejthetjük, de soha meg nem tudjuk. Alvilági figurák és történetek oly bonyodalma hömpölyög a híradásokban, amelyeknek igazi mélységét kellő mélységgel a bíróság, de a parlamenti vizsgálóbizottság különösképpen soha nem képes feltárni. Egy futó mondatból értesülhettünk a Hír Tévé riportjában, hogy az elmúlt negyedszázad maffiózó hadműveleteinek gyanúsítottja, Portik Tamás az amerikai titkosszolgálatok valamely rezidense mellett lakott egy budapesti házban. Portik terhes feleségét mindig az USA-ba küldte szülni, az asszony édesanyjával nem találkozhatott. Ül az ember a tévé előtt, és persze annyi amerikai rendőr és ügynöki történet nyomán tündöklik: egy ilyen hétpróbás ugyan miféle védelmet élvezhet, hogy elvetemült magabiztossággal uralhatta az alvilágot? Amint az olajszökítésnek, úgy a negyven rendőrt is érintő Vizoviczki-saga nappali és éjszakai mélységeinek ismerői nem, csak közösségi méreteken folyamatos szenvedői lehetünk.

Istentelen világban mindenki ártatlan.

Századokkal ezelőtt Balassi Menyhért árultatásait, emberi hitványságait még megvallotta az Érseknek. S az ismeretlen szerző által írt színjátékban Tamás deák mindenkori tanulsággal zárja a darabot: „Az kamora széket mentül inkább izgatják, attül inkább büdösb, az ti dolgotok szintén olyan. Mindent elhallgass.” Gyurcsány Ferenc utolsó miniszterelnöki döntése (2009. március): nyolc kaszinó régióra osztotta az országot. Amerikai, izraeli, s ki tudja, mely más országok érdekeltségeinek kedvesen, a világ pénzmosodája és bünbarlangja – egy igazi demokrata politikus víziója. Sukorónál már vesztek csatát 1848-ban. Új világ: a mancsok szorításának újabb igazolása: a mostani sukorói csata sorsa százmilliárdos téttel nem Pákozdon s nem Budapesten és nem is a hazában, hanem New Yorkban dől el. Találjuk ki Magyarországot! – Hankiss Elemér hangzatos kávéházi programját hirdette, mások cselekedtek. Kitalálták Magyarországot: Joav Blum, Lauder sukorói kaszinólovag, akit felment a fehérvári bíróság, mert nem tud magyarul, így vétkében is ártatlan, aztán Portik, Galambos, Gergényi, Szilvásy, Laborc, Tátrai; szédelgünk a latrina ájerében. A GYURCSÁNY-KÓR társulata a némaság és a hazudozás változatos hadműveleteit folytatja. Miközben azt felelhetné, amit a kamoraszék büzére a négyszázötven éve írott komédia Boldizsár deákja: „Jól tudom, ugyanis azt mivelem.”

EU-VÖRÖS ISZAP-áradás? Neveket említve is heteken, hónapokon át megélt hisztériák, hazugságömlése beteríti hétköznapjainkat, akár a devcseri-kolontári vörös iszap, mely ügyében a Greenpeace kezdeményezésére eljárást indul Magyarország ellen, miközben a verespataki aranybányászat nem nyugtalanítja a brüsszeli okosokat. A Tavares-jelentés július eleji strasbourggi vitáját (amelyet Orbán Viktor találóan mond-

ta vircsaftnak) nézve és hallgatva Babits Mihály sorait álombeli sóhajként képzeltek: „...egy lélek, egy ország végétül-végig / magát tépő hazám: Európa” (*Hazám.*) Akár egy ripacs blüett; amint Guy Verhofstadt hadonász – és kit idéz? Nagy írókat és gondolkodókat: Konrád Györgyöt. A Párizs-gyűjtogató Cohn-Bendit most kevésbé üvölt a demokrácia védelmében, de a kétharmados győzelemre utalva, a demokratikus diktatúra filozofikus értelmében szolgál: „A magyar nép is tévedhet.” Találónan mondta a miniszterelnök: a Magyarország ellen szervezett eljárás „Lenin se támogatta volna”, hiszen különféle színezetű baloldaliak a bankoligarchia és a közüzemi szolgáltatók érdekképviselőiként handabandáztak Strasbourgban. No és honfitársaink! Bokros Lajos, a jobboldali; és Göncz Kinga – a magyar nép robotosai nyolcezer euróért! Ha a mindegyik hajlamos brüsszeli adminisztráció nem alkalmazza őket, az előjelek szerint további szolgálataikat a haza nem igényli. S ami döbbenet: a vörös elvakultság köpött az EU működési rendjére is: Tavares megfigyelő-bizottság felállítását javasolta. Igen, „megvédünk benneteket magatok ellen is” – már a moszkvai testvériséget asszociálta. Naponta látjuk ezeket a figurákat; még a mosolyuk is viszolyos; Barroso görljei: Nelie Kroes és Viviane Reding; Olli Rehn gazdasági béléjölatai – nem a görög mitológiából valók. A felvidéki magyarság méltóságának semmibevétele, az erdélyi autonómia holnapja... – visszhangra sem érdemesek egy pénzügyi, gazdasági világhálózat brüsszeli lerakásában. Európa pedig egyre duzzad a menekültek áradatában. Magyarországra a korábbi két-három ezerrel szemben tavaly tizenhét ezren érkeztek. Sorsunkat illetően alighanem beigazolódnak Tony Judt évtizedes vélekedése: „Schengen valódi célja tehát az, hogy demográfiai ütközőzónává változtassa Lengyelországot, Csehországot, Szlovákiát, Magyarországot, Horvátországot, Szlovéniát, illetve a Földközi-tengert; ezek lennének azok az országok, amelyek feltartóztatják és mintegy magukba szívják az északra vagy nyugatra tartó, kétségbeesett helyzetben levő emberek áradatát.” S mit ígér a választás és a jövő? Ha meggondoljuk, hogy a honi szegfűsök nevében elsőként a trágárságával tündöklő Szanyi Tibor készül izgatni a kamoraszéket Brüsszelben. Daniel Cohn-Bendit társasága fiatalodik – és a jövő ígértes. „Európa értékei”?...?! – szegény Robert Schumann és Jean Monnet a túlvilágon rémet álmodnak.

ANALÍZIS BÉCSBEN. Amúgy ne siessünk Brüsszelig! A császári város császári színházának, a Burgnak igazgatója rabs'burgot játszik. Mintha az égi császár a magyar művészeti élet főfelügyelőjének nevezte volna ki. Gyalázkodásait megbeszélendő Balog Zoltán meghívására 2013 elején Herr Hartmann Budapesten járt, majd hazugságokat nyilatkozott az osztrák és német lapokban. Boldog Hartmann úr, hiszen oly halhatatlan író a tanácsnoka, mint Ungváry Rudolf. Herr Hartmann szabadság bajnoka interjút ígért a *Heti Válasznak*: a munkatárs órákat várt rá hiába. Ne bántsuk; itthonról is megismert a '68-as liberál' éberek természete is. Most bukottan, már Kis Jánossal az élen nem óhajtanak nyilatkozni a tévé sorozatában. Természetüket John Kekes így jellemezte: „A liberális hit abszurd módon tagadja, hogy a jó jobbat érdemel, mint a gonosz. Álságos moralizálással kerüli ki a kritikát, hiszen a bírálókat erkölcstelenséggel vádolja.” Hartmann úr a Burgszínház ünnepe alkalmából szervezett tanácskozársra meghívta gyámját, Alföldi Róbertet is. Akinek a Nemzeti Színház egykori igazgatójaként művészi elképzeléseiről szava sem volt, helyette haza-pizskolódt Göncz Kinga, Konrád György, Heller Ágnes színvonalán. A Nemzeti az összefogás intézménye; vezetni diplomácia, s egy életen át képviselni magyarságszolgálat – és nem politikai hecc tárgya. Igaz, hogy Alföldi Róbert kesereghette az *István, a királlyal*, hogy unja a politikát, de azért beval-

lattan Orbán Viktor ihletében rendezte meg Büchner *Danton*ját a Vígszínházban. „Pörögök magam körül, már nem is látok rendesen” – panasolja Alföldi Bécsben, noha neki, mint elvhű liberálisnak tudnia kéne: virágozzék a Máság – is. Dioptriás kórisméje pontosítható: látászavarát exhibicionizmusába oltott dühödtség okozza. Ha például tisztázná magában: ugyan ki tiltotta neki, hogy a miniszterelnökké szórakozzon – állami pénzen, avagy az *István a király*t úgy állítsa színre, ahogy képzeli, aligha Rosta Mária számlájáról, akkor legfőnnebb nyáron Azúrországban viselne (nap)szemüveget. Tündöm a művész úr helyzetzavarán: agitációs izgalmában szellemi gondolatra, az idők nemzeti színházainak feladatáról szava sincs. Egykor a Nemzeti igazgatói, Hevesi Sándor, Németh Antal előadóként járták a világot, panaszkodtak épp elég lehetett volna Horthy Magyarországra, de posztjuk, méltóságuk, szellemi igényük nem engedte, hogy az ország vezetését piszkolják. Lapozom Bartók Béla beszélgetéseinek gyűjteményét: pártok, miniszterelnökök jöttek és buktak, 1911–1944 között Szentpétervártól Amerikáig járva a világot nyilatkozott eleget külföldön, de sehol nem vélekedett a haza politikai állásáról. Bartók emberként is a legnagyobbak sorába tartozott, mert a szellem eleganciáját is gyakorolta. Amikor Chirac elnök Magyarországra látogatott, s Le Pen szélsőséges pártjáról kérdezték a budapesti rasszistaellenőrök, azt mondta: a család ügyeit a magunk körében beszéljük meg! Most ott tartunk, hogy szükséges volna alaptörvénybe foglalni: csak a „demokrácia” gerillaosztaga nyilatkozhat vallottan vagy sugallatosan a nyugati médiumokban: Heller Ágnes, Konrád György, Ungváry Rudolf, Alföldi Róbert, Iványi Gábor, Nádas Péter, Fischer Iván és Ádám, Schiff András, Tamás Gáspár Miklós, Esterházy Péter... Egy kávéházyi szabadságharcos – negyedszázada Magyarország internacionálisan hiteles könyvvizsgálói. „Pofozógép vagyunk” – minap nyilatkozta Kocsis Zoltán, ehhez csak annyit: a kilencvenes évek elején az Antall-kormány ellen változatos indulataival zongorakonzertjei mellett pofozásaival is kápráztatta a *Libération* és más francia lapok olvasóit. Növekszik Magyarországon az antiszemizmus, a cigányellenesség, a diktatúra... – örökös nóta. A cinizmusig menően, mert megélhetési osztagok éberkednek mindennapjaink fölött. De hogy a szlovákiai magyarság a megfélemlítések miféle változatait szenvedik; hogy Sepsiszentgyörgyön a Mikó Kolégium sorsa, az egyházi ingatlanok konok állami orozása; valamennyi kisebbségi sorban élő magyar közösségnek az iskolák és az anyanyelv megmaradásáért való örökös harca pedig jelzi: az emberi méltóság elemi jogokat szenved, arról a világhírű jogvédőknek szavuk sincs.

Bécsbe, Ausztriába még visszatérve: valami tudat alatt lappangó hiányérzet az osztrák közéletben. Oda a Monarchia és császári színházvezető, állami televízió, a grazi polgármester és védnökségében tárlata Magyarországgal szórakozik. Adoma az ötvenes évek végéből: az osztrák kormány a náciizmus veszteségei folytán kártérítést kért Nyugat-Németországtól. Adenauer kancellár azt üzenté: majd küldi Hitler hamvait. Filmfelvételek igazolják: a bécsiek milyen dübörgő lelkesedéssel fogadták a német csapatok bevonulását, Budapest pedig némaságba dermedt 1944. március 19-én. A sógoroknak tán illő volna alább szállni az önismeretben. Sógorok? Herr Hartmann svájci, és a bulvársajtó azon szórakozik, hogy luxuskocsijának rendszámát se cserélte át. Liberális országban internacionális a művészet is. Egyébiránt a Nemzeti Színház ügyeibe utoljára Ferenc József császár szólalt meg, amikor 1908. augusztus 25-én jóváhagyta a Habsburg-rokon Máder Rezső csődmentését a Népszínház élén, melynek nyomán a Nemzeti Színház elvesztette régi házát és a Blaha Lujza téri épületbe kényszerült átköltözni.

Hartmann apostoli kinevezését bizonyára majd az Európai Uniótól remélhetjük. Amúgy pedig az osztrák országvezetés feledékenységé feltűnő: másfél évtizede sincs, hogy Jörk Haider és pártja ellen a Jospin és Chirac kezdeményezte európai blokádot éppen Orbán Viktor tekintette semmisnek, mondván: minden nép szavazását tiszteletben kell tartani. Ausztriában a Habsburgokkal kezdődően azonban egy szabadsággyógyász központ működik, most épp liberális a dinasztia. Freud díványára azért ne fektessük őket analízis végett. Gyanítható, hogy az egykor karhatalmista határőr és a *Szabad Nép* szerkesztőségében hungarológussá képzett Wiener Póli bácsi hangolja a vadászkürtös zenekart. Szánalmasan szűkös a repertoár, hisz Johann Strausst sem játszhatnak, mert azt írta: Éljen a magyar! A rákosista-kádárista hazafiság Bécsben ájrópa-mód illatoz. Alighanem Póli bácsi lesz még a *Népszava* tiszteletbeli főszerkesztője, mert üres a poszt Fejtő Ferenc halála óta.

SÁRA SÁNDOR nyolcvanéves. Filmes remekművek sorát fényképezte (*Sodrásban, Szindbád*) és változatos történetekben, a tragédiától a jelenkori groteszkig múltunk, jelenünk történéseinek analízisét készítette: a *Feldobott kő, Nyolcvan huszár, a Holnap lesz fácán* című alkotásokat. Életművének hatalmas fejezete, hogy doku'-éposz-folyamában feldolgozta a Don-kanyari tragédiát. Mintha a mohácsi csata- és országveszejtés krónikája szólalna s elevenülne meg atlantiszi mélységből. Sára Sándor a magyar televíziózás fordulatainak nagy fejezetét is írta azzal, hogy elnökként a Duna Televíziót megszervezte és élte. Csoóri Sándor, Kósa Ferenc szellem-testvéreként Sára Sándor a szétदारolt magyarság égi szellem-hídját teremtette meg, így vélekedett: „Mára csak a neve maradt meg, az a szellemiség és televíziós gyakorlat, amely a Duna Televízióban létrejött, eltűnt” (*Magyar Nemzet*, 2013. november 23.). Valóban, a műhelymunkát felszámolták, s az állami kép- és hangsiló már csak a nevét hagyta meg. Aki ennek a szülőanyja, Szalai Annamária az év nyarán elhunyt. „Az utolsó töltényig harcolt...” – hangzott el a ravatalánál, s e hadászati erény kulturális-művészeti intézmény ügyében stílustalan. És bizony szégyenteli is. Hozzá: evvel a művelettel, melyet a nagy büszkeséggel távozott, leváltott Böröcz István vezényelt, kiváló szerkesztők, rendezők serege, ország és Dunamedence-járó riportere lövetett le. Böröcz életműve: kibebezték a rádiót is. Kossuth-díjas művész mondja: rádiójáték címén a Mária utca egy sutfijában rögzítik a rádiójátéknak mondott irodalmi anyagot. Majd a Bródy Sándor utcában is forgathatják *Haction* századik részletét. Most az egykori Duna-tévé épülete, olcsó terep, is megteszi.

Mit látunk? Országjáró, világjáró, étkezési műsorok, ismétlések, húsz-harminc évvel ezelőtti sorozatok szakmányban, nosztalgiaműsorok, párhuzamosan az 1-es adóval. Ahol napi három amerikai film a gyakorlat, s hollywoodi rovattal is rendszeresítve. Kabaré, kívánságkosár, Önök kérték, Hogy volt? s ki tudja, mily címen. Retró minden mennyiségben, új csatorna is indult, a Duna World-be söprik az előző napok hordalékát. A világháború előtti magyar filmek és a tévé Mikszáth, Jókai stb. sorozatai fáradhatatlanul peregnek; az elmúlt ötven év végkiárusítása. Ha a sokadik *Benyovszky, Fekete város, Dunai hajós* (stb.) ismétlése helyett a most indított 3-as legjobb anyagait illesztenék be, máris rangosabb a művészeti szolgálat, és a 3-as csatornát megspórolhatták volna. Végzetes tévelygés: s új, teremtő-távlatos szellemet hirdet az országvezetés, az állami televízió a Kádár-korszak figuráival, mesterfecsegőivel, vegyes felvágott, szórakoztató, varieté műsoraival országaltatásba kezd? Tán még a *Kék fényt* is újra vetítik, s látjuk majd az ötvenhatot piszkoló, majd a tévében a nyomozati szakaszban ítélező hírhedett

műsorvezetőt, Szabó Lászlót. Aki gyakran feltűnik a Bertalan Lajos utcában: mert magányomozó irodában üdvözült. Szabó akár emblémája lehetne a '90-es fordulatnak: annyi ember megalázója... – de nem folytatom, mert még megsértem a jó híret, és bíróság ítélkezik felettem. Annyi bizonyos: a pesti villamos oldalán: Egri János és Rózsa György – alighanem képtelen szürrealitás a világ televíziózásában. Kapcsoljunk! – Kádár János népet dun(n)a alatt akarják álomba s kómába ringatni?

Minden művészeti intézmény feladata: a teremtés. Most ott tartunk, hogy évente egy Vitézy László által rendezett Móricz-film készül, aztán a Kossuth-kifli? Képtelenség. A nemzet televíziója? Hetvenmilliárdból pénz kell, hogy kerüljön Móricz *Erdélyére*, Szilágyi István, Páskándi Géza műveire, újra és hitelesen el kell készíteni Kuncz *A fekete kolostorát*. Mi történt a szovjet megszállás idején s azt követő években? – Márai, Cs. Szabó László, Szabó Zoltán, Vaszary János prózai művei naplói, irodalmi anyagok születtek, filmalkotások nem. Az összetartozást műveltségben, történeti elmélyültséggel az idegrendszer mélyében szükséges kimunkálni. A tévésilóban nincs agytröszt, ötletelés van, de hiányzik a dramaturgia, azok, akik távlatosan és mélyen gondolkodnak művészeti feladatokról, s az alkalmas vezetők is hiányoznak, akik tudják: az érdemes művekre érdemes sok pénzt adni. A Madéfalvi veszedelem 250. évfordulójára emlékezünk – vajon Sára Sándor és Csoóri Sándor immár harminc éve elkészült forgatókönyve nem kíváncozna végre filmre? Micsoda drámákat élt meg a Felvidéken maradt ifjúság, hogy amíg lehet a határon átszökve Sárospatakon tanuljon. Dobos László regényben, Koncsol László memoárban idézte fel a szívszorító éjszakákat. XX. századi sorsunk súlyos sebesüléseit az első világháborútól a jelenig tucatszor látott s összevágott korabeli filmekkel illusztrált előadások vagy a székely zászló lengetése nem intézheti el. Művek Kun Béla rémnapijairól, a trianoni Magyarország tápázkodásáról... , s tovább változatos műfajban. Eleddig ott tartunk, hogy a *Tizedes* a vetíthető „felszabadulási” háborús filmünk. Jó hír Erdélyből: Márton Áronról film készül; hasonló példaemberek élete, küzdelme is játékfilmre érdemesülne. Alkotó hajlandósághoz persze rendezők is szükségesek, ám a filmes egyetemen végzetek java sorsunk neuralgikus történései iránt közönyösek, inkább a nyugati filmfesztiváloknak tetsző témákat hajszolják.

Most teremtő, művészi munka helyett alibizést látunk. Ricsajos, legfőnnebb egyszer ismételtető súlyos összegekért készített vetélkedők peregnek. Aztán neves művészek ahelyett, hogy tévéfilmekben játszanának, beautóznak a tévésilóba, ingyen csevegnek, a raktárban előkeresett anyagokkal cifrázzák az adást, s máris egy-egy óra eltelt, aztán lehet ismétetni éjjel és nappal több adón is. S ami a szerkesztő ízlését, vagyis „nosztalgia” stíljét meghaladja, azt kivágják. Ahogy történt nemrég a Major Tamás-műsorban; az egyik résztvevő kérte: dicsérete mellett kritikus szavait ne vágják ki, mert az igazság így teljes. Megígérték, aztán kivágták, az illető megírta a vezetésnek: többet nem vállal szereplést. Hasonló szószegésről magam is beszélhetnék Rákay Philip birodalmában.

Bármilyen nagy ökörség, hazugság a politikai egyensúly kötelezettségének jegyében élő műsorban helyet kaphat. A művészeti élet jelenbeni gondjait, az elmúlt évtizedek, valós eseményeit, tanulságait feltáró műsorok kizárva! Csak a szépre emlékezünk! Egy álmatlan éjjelen dokumentumfilmre kapcsolok; elaggott, fáradt társaság, a vásárhelyi pogromot beszélik. Szánalmas emlékezés; Kincses Előd mondja a lényegét: Bukarest és a szeku szervezte. Peregnek a képek, s román szekus főnök arcátlanul hazudik: Sütő harminc évvel korábban vesztette szemét, s mondja uszadékös, vatrás szövegét. És nem cáfolja senki! Írásban, szóban az író épp elégszer elmondta az eseményeket – és

most hallgatás. Egy színházi azt nyekergi, hogy Iliescunak nem is volt hatalma. A rendező se játssza be valamely Sütő vallomást, így a magyarok elleni pogromról való hazugság betერი a képernyőt 2013 adventjén a Magyar Televízióban. (A film 1996–2013 között készült.) Óvatosság, félelem, tájékozatlanság, butaság uralja a köztvé mősorait, s néhány üzembiztos megszólaló; daraboltásuk napi hírei és röpké magazinjai mellett alig születnek anyagok. Sorskérdéseinket mélyen feltáró művek vetítésére már keresik a „nem” ürügyét. Sára Sándor példával szolgált: a lakiteleki filmversenyen az erdélyi cigányságról szóló első díjas alkotást nem óhajtották műsorra tűzni. Sára Sándor születésnapjára *Mészáros utca 48* címmel megjelent kötetben egy egykori kurátor, aki „kommunikációs szakembernek” nevezi magát, gyöngécske dolgozatában azt mondja: a változások előtt olyan szerződések kötettek, hogy a „jó ízlést és a hatékony és szakszerű gazdálkodást is sértették...” Igaz, csak hogy a következményeit ma sem látjuk: hozzá oly személy ma is nagy udvari beszállító, aki ellen korábbi leleményes, anyag nem teljesítése folytán feljelentés él. Ezek szerint van, akinek pirossal írt krónika, hogy „tömi a zsebét”, a másik ügyeskedése „szürke ceruzával írandó fejezet”. És hogy a köztvé s benne a Duna-tévé mai felügyelőinek rossz a lelkiismerete, jelzi az a tény, hogy az Uránia-beli ünnepségen közülük senki sem köszöntötte Sára Sándort. A folyót hősiesen mederben tartottuk, a Duna tévé elapadt...

Születésnapj jókívánságként a Duna-tévében vetítették a *Tüske a köröm* alatt című Sára-filmet, amely Csoóri Sándor írásából született. Negyedszázada immár, s most is döbbenet néztem az egykor avítnak remélt történetet. Debrecenben ingerült kacajjal beszéltek arról, hogy a megyei első titkár, Sikula elvtárs családi-baráti köre miként keveredett libaügyekbe (már akkor is li-babáztak); Sára és Csoóri olyan dermesztő maffiavilágot tárt elénk már 1988-ban, amelynek rémisztő mélységére az ország máig is alig eszmélhetett. Égi járműről, földön, vadászon és elvtársi irodákban szövődött-szerveződött a Holnap csapdája: belügyes, politikus, párt- és gazdasági emberek olyan hálózata alakult, amelyben az értelmiségi-szellemi emberek bujdosó volta és drámája is felizzik. Látnoki alkotás, mert majd az 1990 utáni parlamenti demokráciává emelt közélet tébolyos idejének mélységét vizionálja.

Segítség!!! – a film Adyt idéző sistergő erejű jajkiáltással zárul. Segítség! – az át-kínlódt negyedszázad zúg át a jelenbe. Hogy a Várakozás (kinek „ön énje nem hazug” – Ady) reménye talán-talán bizonyossággá nemesedjen.

A LEVÉLRE

Tisztelt Szerkesztő úr! Kedves Bandi!

Jelképes, hogy épp itt, s Ady–Sára Sándor, Csoóri Sándor gyötrelmeivel küszködővén vettem kézhez eszmecezeréhez szólító leveledet. „Sorfordító dátum 1914” – írod a bevezetőben, mert ekkor „vette kezdetét az a hányattatástörténet, amely XX. századi múltunkat tragikussá tette...” – s azonmód felvillant előttem: a háború hírére a Velencében időző Gulácsy Lajos tébolydába került, a Normandiát járó Bartók az utolsó vonattal szerencsére még hazajutott, nem úgy, mint Kuncz Aladár, aki társaival a Fekete kolostor, majd az Ile de Yeu-i erőd foglyaként Dante poklának mély-ségeit szenvedte. Jelképes, hogy a Nemzeti Színház felépítésének törvényjavaslatát Jankovich Béla miniszter aláírásával 1914. július 6-án került a Tisztelt Ház elé, amelynél fontosabb volt a kutya Szerbia elleni háború, így felrobbant a tero – és a nemzet is. Jászai Mari filmet forgat Kolozsvárott,

s bordája török, s fájdalmai közepette így jajdult: „Szegény magyar! Téged visznek a vágóhídra egy legyilkolt Habsburgért” (augusztus 1.). Mintha a főntebbi villanások Ady nyáréjszakai rémlátomásának élettöredékeként elevenülnének meg. Ady Váradon értesült a szarajevói merényletről, és a „szó szoros értelemben megrikotott a trónörökösök drámája” – írta Csinszkanak. Június 29-én „egzaltáltan” Szatmárra utazott, ahol „ingerülten jelentette ki, hogy a szarajevói eset nem magyar ügy, és aki ebből azt csinál, az áruló.” Néhány nap múltán Érmindszenten, a szülői házban öccsével borozgatva már a véget rettegte: „...nekünk egyformán végünk, akár elveszítjük, akár megnyerjük a háborút... Ha elveszítjük, akkor elvesztünk, mint Magyarország, s szét fognak szagatni bennünket. Ha megnyertük, akkor meg egy év múlva német lesz itt nemcsak a katonaság, a vasút, a posta, hanem talán még a közigazgatás is.” A Torony az éjszakában című versének ihlető napjai ezek; „Faluja nyár-éji csöndjéből / Fehéren, aggódva kibámul / A torony / S vér-híreket vár a lángoló, / Vénhedt világbul.” Aztán már érkeznek is a rémtények, és megírja az Ésaías könyvének margójára című versét, amelyben jajdulása már egyetemes: „...óh, jaj, vigyázók, hiába vigyázunk, mert újra és újra leesik a sárba az Embernek arca.” Az is felmerült előttem: a költő Szatmáron épp annak a gimnáziumnak a Kölcsey-körében vendégeskedett, amely kis idővel előbb nagyszüleim Alma Materét is jelentette, s máris anyai nagyapámra gondoltam. Aki huszonkét évesen talán Rozsnyón berukkolt, majd hazafias érzéseit a szibériai hideg alaposan lehűtötte, mert hat év múltán szabadult az orosz fogságból. Lila orra egész életében sorsának szemafeljelzéseként világitott; hogy nem fagyott le, azt egy szibériai faluban a vele szembejövő oroszoknak köszönhetette, aki látván a színeződést, figyelmeztette: gyorsan dörzsölje orrát hóval. Már a csonkolt hazába érkezett, merthogy sorompós messzeségből nézhette a Felvidék mellett odalett szülőföldje, a partiumi Szatmár és faluja, Halmi is. Már nem mondhattam el neki, mert halála után három hónappal 1978 novemberében jártam Halmiban. Nem láttam keserves, félőra gyermekkorának utcáját s tájait, mert hírlapíró társaimmal a késő estében kocsival egyenest a falu végébe robogtunk, akkor a román–szovjet határra. Barátainkat vártuk, a szatmári Északi Színház együttesét: amely a román–szovjet kulturális egyezmény keretében az ungvári színházban vendégszerepelt. Mutattuk piros útleveleinket, s évődöttünk a román határőrrel: engedne át a túloldalra, mert már a szovjet vámnál láttuk a színház buszát, de a szovjet éberek csak nem engedték átgurulni a román oldalra. Testvéri ország útlevele a másik testvéri országban érvénytelen volt ahhoz, hogy a harmadik, a legnagyobb testvérhez bekukkantson – múltattuk a várakozás óráit a Halmi átkelő ködös késő estéjében. Aztán csak megérkeztek a drága cimborák, s majd hajnalba nyúlóan már Szatmáron boros, pálinkás jókedőben beszéltek el az egynapos turné részleteit. Merthogy a román–szovjet testvériség éltetésében a szathmári magyar együttes a magyar közönséget anyanyelvén szórakoztatta az ukrainai Ungváron az 1907-ben felavatott, egykori magyar színházban. Hazatérve Páskándi Gézának meséltem kedves „rudasainak” történetét, mert erdélyi echoszekeres tháliásait így nevezte, s biztattam abszurdoid kedvében: „Ezt írd meg, Gézám!” Közös kacagásunk a megírhatatlanság fájdalmában fogant, s azóta is visszhangzik bennem, Bándikám! Mert bármely daraboló nagy- vagy kishatalom kései értelmisége nemhogy művekben, de hétköznapi beszélyben is aligha értené, érti azt, ami itt, ezen a tájon sorsunkba, családok és egyének sorsába hasítóan történt az elmúlt száz évben. S ne áltassuk magunkat; Bánffy Miklós Erdély-trilógiája ugyan francia, angol és német nyelven is sokezres olvasóközönséget hódított az elmúlt évtizedben, de lássuk be: a mű sikere inkább a szerelmi történetet érinti, s bajosan hatol a transzszilván dráma mélységébe. Tűnődtem ezen az adventi napokban Párizsban is, ahol az Orsay-ben Allegro Barbaro címmel, eurókban számolt milliós költségvetéssel Bartók Béla és a magyar modernizmus (1905–1920) eredményeit példás eleganciával és mélységgel mutatták be. (A kiállítás január 5-én zárult.) Hasonló rangú magyar tárlatot talán az 1949 márciusában

a Palais Tokyoban, a Jean Cassou által szervezett modern magyar képzőművészeti kiállítás óta Párizsban nem rendeztek. Miközben Czigány Dezső, Ziffer Sándor, Tihanyi, Márffy Ödön önarcképeit, Csók István, Rippl-Rónai Párizs-ihletésű képeit s a Bartók-dokumentumokat szemlélve jártam a termeket, jóérzés hatott át, amikor Nagybánya ihlete vagy az alkotók erdélyi illetőségét magyar nyelven olvashattam – és zárójelben: „Aujourd’hui: Roumanie”, azaz: ma Románia. Mosolyra indító pontatlanság is előtűnik Mattis Teutsch János halálát 1960-ból a magyarországi Brassóba helyezte, majd zárójelben tudatja a város „mai” romániai illetékességét. S ha a 2001-es magyar évben első alkalommal egy ékszerárlaton feltűnt az egykor volt Magyarország rajza, akkor elmondhatjuk: lassan és szívósan épp a kulturális diplomácia szivárogtathatja be a nemzetközi tudatba értékeink tágas földrajzi tartományában veszteségeinket is. Évenként június 4-én ágálni magyarul a versailles-i kertben, hiábavaló melldagasztás. Egykori felelősöket számon kérni az ükunokákon? Már-már mosolygató gerjedelem. De hogy a mostani párizsi tárlat védnöke, François Holland francia és Áder János magyar köztársasági elnök, ez már távolatosan a kulturális mellett politikai üzenettel is szolgál a világnak. A tárlathoz gazdag könyvkiadást fölött is tűnődhattünk: József Attila, Petőfi versei, Kosztolányi prózai arcképei, Lukács György írásai, a pszichológus Ferenczi Sándor tanulmányai, Illyés Gyula most megjelent francia nyelvű mesekönyve mellett tizenhárom Bartókkal foglalkozó művet számoltam meg. S aki olvassa, mélyebben is tűnődhet azon, hogy a mai Romániában, Nagyszentmiklóson született zeneszerzőnk miként élte gyermekkorát a kárpátjai Nagyszőlősen (Ukrajna), s iratkozott a polgáriba, és először ott koncertezett nyilvánosan, majd járta iskoláit, és tanult zongorázni Pozsonyban (Szlovákia) – és New Yorkban, nyomorúságos, napi gondokkal küszködő számkivetettként halt meg. Mert a boldog új világban alig volt ember és zenész, aki segítette volna, panaszolta eleget leveleiben: műveit nem játszották. Ilyenképpen Bartók Béla élete XX. században a nemzet sors történetévé is emelkedett.

Időszerű ígérennyel írod, kedves Bandi, hogy tragikus, feketepecsétetes önsajnálát helyett próbálnánk meg valóságos reménnyel átgondolni a velünk történeteket. „Azt bünteti, akit szeret?” – szoktuk volt számonkérő és felháborodott kérdéssel szólítani az Urat, midőn trianoni és XX. századi végzetesnek tűnő sebesültségi állapotunkról tűnődünk a költővel. Megvallom efféle töprengésben fölöttem mindig Tamási Áron csillaga gyúl ki olyan fényvel, amely a pásztorokat vezette Betlehembe. Gondold meg: a Piave partjáról, a Doberdo poklából az omlott hazába tért meg, de vajon megírta volna-e égbe jajduló keserűséggel a Szász Tamás, a pogány című novelláját, amely íróvá avatta? Aligha. Magyar egyetem híján közgazdasági ismereteket tanult, s hiábavalósági érzésében Amerikába távozott. S a távolság csak fűtötte érzelmeit és szándékát, hogy árvult népének képviselője legyen. Kós Károly tisztes fizetéssel már Budapesten tanított, s hazatért Sztánára, hogy a Kiáltó szóval s Erdély nagy mindeneseként a Cselekvésbe ültetett Remény életetjékként működjön. Ha nincs Trianon, marad Pesten, tanít és tervez, éli mindennapi életét, de a tragikus omlottságban a Feladat hazahívta. És hívott, szólított másokat is, hogy az önépítkezés módozataiban példát sugallva a kisebbségi megmaradás hétköznapi szolgálatosai legyenek. Romantikus gesztus? De hisz művek születtek; az Erdélyi Helikon, a Szépművés Céh, Kemény János marosvécsi kúriája is a Gond jegyében lett szellemteremtő otthonná. Ebben századok sugallata, ihlet, lelemény, bátorság, politikai tapasztalat működött. Olyasképp is, hogy gondolunk rá; mint múlik az idő, egyre inkább látjuk: a két világháború közötti Magyarország újragalvanizálását három erdélyi gróf, Teleki Pál, Bethlen István és Bánffy Miklós nagy érdemként tudhatjuk.

Egyéni sorsok, ügyek szemlézése helyett itt most mai, szellemi, politikai tanulságok következzenek: Németh László romániai útinaplóját, az 1935-ös Tanu-beli terjedelmét tán négyszeresét meghaladóan, cikkek, válaszok árja zúdult a kérdésre és szerzőjére a magyarországi és a romániai magyar sajtóból. Szabó Zoltán nevét említetted Bandikám, s most idézem én is, mert

mint részbeni útitárs, úgy látta: „...A kitűnően, némely részében szinte apokaliptikus reménytelenséggel megírt útirajz legnagyobb jelentősége az, hogy fölvetette: vannak problémák Erdélyben a magyarságon belül is.” Mai közérzettel olvasva a vitát, szinte hőkkenetes, hogy változatos hangvételben, de őszintén, öntudatosan véleményezték Németh László látéletét. S annyi között itt most csak Tamási Áron gondolataiból idézek, mert nemes fordulataiban is határozottan vélekedik az írás körül támadt forgószelemben. Szülőföldjének hangjairól mondja önkritikusan: „Erdély még most sem tanult a példából, mert nem a felvetett kérdések körül keresi a megoldást és a megközelítő igazságot, hanem párt-, felekezeti és egyéni szempontból bírálgat egy könyvet.” S az odaírt ügyekbe is illetékeséget érez, mert: „...én sohasem mondom le arról a jogomról, hogy az új, egészségesebb és szociálisabb Magyarország ügyét szívoemen viseljem, s hogy ennek a célnak az érdekében kritikát gyakoroljak.” Tamási a kisebbségi politikus mintaképét is megfogalmazza: „...a felkészültséget és őszintelen munkavállalást” jelenti. De az is Tamásira jellemző, hogy farkaslakai vendéglátóként dicséretébe hiányérzetét is tudatta a kérdezővel (Kovács György): íróbárátja, Németh „...a legtitikosabb, de legfontosabb gyökereket nem érezhette ki. Ezek azok a gyökerek, amelyek ennek a néptöredéknek nem a halálát, hanem az életét rejtegetik.”

Hazatérőket említettem az imént, erre mondhatod: csak semmi hősiesség, mert lám, Áprily Lajos után Erdély püspöke, Makkai Sándor is azt mondta: Romániában élni Nem lehet!, s 1936 tavaszán az anyaországba távozott. Ki mit bír – embere s idegrendszerre válogatja. S ahogy Németh László útirajza, Makkai cikke is felbolydította a közéletet. Elsőbben Hősiesség címmel írt gyötrelmes kisebbségi gondjairól (Budapesti Hírlap, 1935. jan. 20.). „Felszabadulást hozott” – írta Szekfű Gyula Makkai vallomásáról, s úgy okolta: „Mert borzasztó még csak elképzelni is, hogy az országhatárok lelki határokká mélyüljenek magyar és magyar közt; márpedig az utóbbi évek fejlődése, ha azt illúzió nélkül tekintjük, már veszedelmesen ebbe az irányba fordult.” Máiig hatoló figyelmeztetés, amit cikke végén írt: „Legyen vége annak, hogy mi akarjuk megszabni meleg szobánkból a leszakadt magyarság keserves útjának stációit jeges lejtőkön, hófúvások között. Hiszen ők félreérthetetlenül kimondták, hogy az oszthatatlan, egyetlen magyar nemzet részei, s ha már nem tudjuk, nem akarjuk életüket segíteni, legalább ne terheljük meg az itthoni retorikával, azaz kisebbségi viszonylatban: front mögötti vitézkedéssel” (Mégis ők a hősök – Budapesti Hírlap, 1935. febr. 24.). Orich Viktor még keményebben fogalmazott: „Nem lehet az ország polgárai között különbséget tenni anélkül, hogy ez ne veszélyeztetné az utóállamokban élő magyar kisebbségek jogait... Aki nem hiszi el, olvassa el Gyárfás Elemér magyar szenátor e héten elhangzott beszédét, amelyben rámutatott a hitleri fajelmélet nagy igazságtalanságaira. Pedig Gyárfás Elemér tősgyökeres magyar családból származik, és nem áll a »zsidók zsoldjában«” (Magyarország nyilaskeresztesei csak az utóállamok kisebbségeinek ártnak – Bánáti Futár, 1937. III. 28.)

„Itthoni retorika, front mögötti vitézkedés” – írta Szekfű figyelmeztetésként, de a politika a maga mániás, alultáplált voltából nem engedett. Jelképes tényként is említve: a második bécsi döntés után azért mellőzték a politikus Bánffy Miklóst, mert 1939-ben a bukaresti kormány felkérésére elvállalta a Magyar Népközség elnökének tisztségét. Amit Budapesten már-már árulásnak mondtak, mert Észak-Erdély visszatérésének mámorában változatlanul Budapest tudta: ki az áruló, és ki nem. Aztán 1943-ban, a háború vést ígérő fejezetében aztán szükség volt Bánffyra, s őt küldték tárgyalni Bukarestbe – immár a menthetetlen reménytelenségben.

Bandikám! Múltbeli tényeket említettem, ám a mosti történések hívták elő bennem. Mert az önemészítő viszály ismétlődött az 1989-es decemberi fordulat után: Sütő András, Domokos Géza és mások lekommunizálásába kezdtek olyanok, akik csak lapultak a diktatúra éveiben, s folytatják ma is a piszkolódást a megélhetési kibicek. Ám ennél súlyosabb: Tőkés László, aki meg-

szenvedett történelmi tekintélyéből és Isten szolgálatából következően az összetartó szeretet jegyében kellett volna szolgálnia Erdélyt, ám több mint két évtizeden át a megosztás osztagát vezette változatos jelszavakkal. Nem említem újra a tényeket, emlékezhetsz: csaknem másfél évtizede, amikor tanulmányomat erről írtam, hőkkenetes elismeréssel fogadtad. Nem rajtad múlt, hogy a Hítelben nem jelent meg. Emlékszem, 1991 decemberére, amikor a Magyarok Világszövetségének gyűlésezésében Nyugatról és a Duna-medencéből összejött honfitársak szégyenteljes osztályozásba és minősítésbe kezdtek; már azon a napon feltörő stílus és légkör pendítette: a majd elnökké választott Csoóri Sándorral is elbánnak, ahogyan az történt is 2000 májusában. Ez a társaság persze nem azt a színvonalat jelentette, mint Szépfalusi István, Illyés Elemér, Borbándi Gyula, az Irodalmi Újság és a Látóhatár szerkesztőinek nevével jelzett nyugati szolgálatosok, akik az egész magyarság szellemét képviselték. Azt se feledjük legendásító időnkben: a Szabad Európa magyar adásának kisebbségi ügyeinkről nem vagy alig volt szabad szólni, mert az USA politikájában nyűgös szempontnak mutatkozott.

Szétnézék most a világ magyarságának tájain: vizzály Bécsben, a szlovákiai magyarság lassan a kollektív dermedtségbe menekül; Toró T. Tibort és pártját ugyan tíz százalék alatt minősítették a romániai magyarok, a 2013-as tusványosi tábor után nagy öntudattal osztályozta népét (2013. VIII. 25.): kurucok és labancok. Ő persze a kuruc, s az RMDSZ az áruló. Amatőr hangzatosság; ha persze a politikus úr ismerné a történettudomány mai vélekedését, már Károlyi Sándor szatmári békekötéséről is óvatosabban vélekedne. De nem ismeri, nem olvasta Bethlen Gábort sem, aki még Pázmány elfogatását is törvénybe foglalta, majd a közös gond, Magyarország függetlensége levélváltásuk egyetértésben fejeződött ki. Politikus, politikusok itthon és a kisebbségben, de nem ismerik Erdély történelmét, történelmünket, s vélekednek önfelelt tudatlanságban. S a közvélemény ismeri-e a történéseket, hogy a csehszlovákiai magyar kisebbség helyzete különbözött például a romániaiától. Gombaszögön baloldali színképpel találkozókat rendezett a magyarság a harmincas években, azt ma nem illik említeni, mert vörös színezete van, noha akkor az a megmaradás módozatát is jelentette; s épp erre hivatkozva szervezhették a kommunista Csehszlovákiában a magyar kultúra ünnepét – ez is tény, mert a megnyomorítottatás kényszerűségeit is be kell építeni a közgondolkodásba. „Felkészültség” – mondta a politikus igényeként Tamási Áron, s érzékeny tájékozottság, belátás és távolatosság a gondolkodásban hátra és előre – mondjuk mai köznapi kötelezettségként. De miért is, hogy ugyan az állampolgári keretek dolgában hatalmas fordulat következett, de mindazon kérdések java, melyek Németh László útinaplója, majd Makkai Sándor távozása körül fellobbant, ma is időszerű és újratárgyalandó.

Mert 1945 után nem népi demokrácia, hanem bolsevik diktatúra következett, amely az anyaországban azt jelentette, hogy évtizedeken át nyilvánosan tilos volt beszélni a párizsi döntés szabdalta országrészek magyarjainak sorsáról. Úgy is jellemezhető, hogy a némaság anti-Horthy korszakába hullottunk. Túlnani honfitársaink pedig fizikai, nyelvi, megélhetési, politikai megszenvedettségük a mindennapok rettenet-légkörének természetes állapotát jellemezték. És nevelődtek a patriotizmus érzésétől fosztott internacionalista generációk. Az ötvenes évek közepén néhány író, irodalomtörténész kölcsönös vendégeskedésében kimerült egymás hivatalos tudomásulvétele. S az általános dermedtségben kivételes pillanatot jelentett, amikor Illyés Gyula elmelehetett Marosvásárhelyre a Fáklyaláng századik előadására 1956 telén, s azon év szeptemberében pedig Tamási a Magyar Írószövetség képviseletében járt szülőföldjén.

De nem az alkalmi tényeket, hanem a félévszázados hiányt szeretném tudatosítani, Bandikám! Hogy nemzedékek nőttek fel, akiknek sem az iskolai tananyagban, sem a közéleti hírek nyomán idegrendszerükbe, tudatukba nem épült be szaggattatásunk történése s ennek sorsunkba vágó következményei. Évtizedeken át süket csönd, évtizedeken át egyetlen valamire való politikus

nem állt elő, aki kisebbségi ügyeinkben elmélyült volna, legfőnnebb történészek, Makkai László, Csatári Dániel foglalkozhattak a magyar–román századok kérdéseivel, Illyés Gyula, Csoóri Sándor pedig az íróársadalom nevében szóló felelősséggel a hatvanas években; visszhangra, higgadt eszmecserére viszont nem számíthattak. Csak a pártközpont intézkedésére. A szovjet önkény gátlástalan volta abban is megmutatkozott, hogy 1956-ban magyar származású román szekusok is közreműködtek a forradalom eltiprásában, erről a szakirodalom is alig értesült, a bevagonírozott foglyokat pedig Ungvárra vonatozták. 1968-ban pedig a magyar katonaságnak is be kellett vonulnia Csehszlovákiába. Más kérdés, hogy a gazdasági fordulattal Kádár szaggatta az istrángot, de áltatta magát. Remélte: a hazai reformügyeket sikerre viszi, ha nem követi a román diktátor semlegességét. Ám ebben a bolydult esztendőben a Magyar Írószövetség, először 1945 óta, az egységes magyar irodalom jegyében nyilatkozott, ám a szuverenitás kondukátori bódultságában a romániai magyar írók testületének el kellett utasítani az összetartozás röpiratát. Ugyanakkor: ebben Duna-medence hangulatban préselte ki Kósa Ferenc, Csoóri Sándor és Sára Sándor, hogy *Ítélet* című filmje magyar–román–szlovák együttműködésben szülessen meg. Ugyanakkor írói, színházi elgondolás érlelődött: a székesfehérvári színház legyen a Duna-medence darabjainak otthona – az aczéli vezetés nem engedélyezte. Ami pedig a romániai magyarságot illeti; E. Fehér Pál, a Népszabadság hírhedt tollnoka írta lapjában: Magyarország Algériája: Erdély. Ilyen sötét és önpiszkító közéletből érthetjük a Gyurcsány-színvonalú lumpen-Magyarország felnevelődését, amely ma is pártépítési erőt tételez. Miért sorolom a képtelenség tényeit? Amelyek mélyén éppen úgy a bolsevik nacionalista országok félelme munkált, mint ahogy az Európai Unió kitüntetett éberséggel figyeli az antiszemitizmus, a homofóbia, a rasszizmus jeleit, de a felföldi magyarság kollektív bűnösségének beneși törvénye vagy a romániai, szerbiai Kárpátaljai magyarság elleni intézkedések nemhogy számontartásra, de még napirendre se kerülhetnek.

Azt mondtam az imént: Duna-medencei készültséggel érkezünk a történelmi fordulathoz. Még Antall József is gyanútlan volt. Mert 1990 januárjában marosvásárhelyi lakásán Sütő András hosszan gyözködte, hogy ne utazzon Bukarestbe Iliescuval tanácskozni, ezzel hitelesítené a „megmentés” első emberét. Mert már akkor érlelődött a gyertyás-könyves néma tüntetés, és körvonalazódott: a romániai demokrácia nemzeti hovatartozás szerint osztályozza polgárait. Gyanútlan jóhiszeműség és kíváncsú mélységű tájékozottság, érzékenység hiánya jellemezte a hazai politikai pártok vezetését, avagy programos gyanakvás, mint a madarasokat, akiknek sajtója folyamatosan gyalázta a Duna-tévét.

Most jó érzéssel mondhatjuk, hogy az állampolgársági fordulattal honfitársaink összetartozási érzésének tényeit naponta érzékeljük, de éberségünk nem lankadhat, mert amit Szegfű még félt, az bekövetkezett: az elszakított területek magyarságának fejlődése az évtizedek nyomorúságában torzult annyira, hogy gondjukat az anyaország mindenkori kormányának érzékenyen és tapintatosan muszáj kezelni. Vészesen uszító tempó, ha pártszimpátia alapon és nem a teljesség gondviselésének igényében döntenek vagy szónokolnak Budapesten. A megmaradás változatai! Lehetetlenségei? Budapesti ítélezések? Egykor hökkenet okozott itthon az Anyám könnyű álmodat ígér azon jelenete, mely szerint Gergely Bukarestben a füstölőt lóbálta, s ezt a megmaradás kizárólagos parancsaként értelmezték: „A fű lehajlik a szélben, és megmarad, fiam.” Sütő András esszéiben válaszolt a félreértésre: művében ezt nem az író, hanem nagybátyja, Gergely mondja; mert nem kizárólagos, hanem egyénre és helyzetre nézve módosulhat a cselekvéstelen kisebbségi létben. Megírtam egy helyütt: mit se ért Sütő válasza, hamis kizárólagossággal vádként vándormotívumként tovább lengedett. Még kéziratban olvasván Csurka István *Megmaradni* című darabját, s figyelmeztettem tévedésére – ő legyintett, és elhangzott a gyulai ősbemutatón, majd, mondták, a Nemzetiben is.

Kallós Zoltán új beszélgetéskönyvében egy kalugyeri öreget idéz a csángók sorsát jellemezve: „Ha kell, oláhok vagyunk, ha kell, magyarok vagyunk, ha kell, katolikusok vagyunk, ha kell, mindenfélék vagyunk, de azok vagyunk, akik vagyunk.” S ebben mutatkozik a holnap megmaradásának a leckéje: „Emberek! Mind magyarok vagyunk!” – idézte figyelmeztetően Tamási Áron századik születésnapjának tüneményén az író szavait Sütő András Farkaslakán. Vagyis: ez idő szerint sem a többségiek demokratikusnak mondott rendszerei és az Európai Unió sem hajlandó az egyenjogúság védelmét biztosítani a kisebbségi közösségeknek, ilyenképpen a pártosodástól ment’ egységes fellépés és közös küzdelem ígérhet eredményt az elkövetkezendő időben is. Az októberi székely menet már ezt a holnapot körvonalazza; s már az is látható: azok, akik erősen megosztották a romániai magyarság ügyét, lassan eltűnnek az élről; Szász Jenő, aki hatalmi ambíciójában évtizede egyedüli magyarként még román pártban is hajlandó volt jelöltként indulni, már Budapesten ügyködik. És a jelek szerint Tökés László, aki ugyan az RMDSZ jóvoltából jutott Brüsszelbe, de állhatatosan piszkolta küldő szervezetét, majd kilépett. Szereplésének adatai szerint nem példahelyen, az elején, hanem közepén, illetve a végén szerepel a képviselők munkáját rögzítő adatokban. Vélhető, az ideai választáson máshol aligha, csak a Fidesz listájáról juthat brüsszeli képviselői helyhez. S remélhetően a 766 képviselő között a szavazásokon való részvétel gyakoriságát tekintve nem a 630. helyen szerepel majd.

Kedves Bandi!

NYELVI ÉS SZÁMBELI FOGYATKOZÁSUNK, mondom, s tűnődöm azon, hogy ebben a nemzetközivé lett multikulturális közhangulatban odahullottunk, hogy már-már illetlen azzal foglalkozni, hogy a vegyes házasságokban miként fogyogatunk. Márpedig holnapra tekintő bizakodásunk valamennyi tényét csak arra alapozhatjuk, hogy gyermekkel betöltjük-e és boldoggá emelhetjük-e az álmodott hazát? Keserves tények között böngészek. A Hítel 1944/3-as számában Kállay Ernő a magyar-román vegyes házasságok adatait vizsgálta négy község történetében (Bethlen, Várkundu, Somoskerék, Sajóudvarhely), s megállapította: csökken a magyarok házasságkötése, apad a gyermekek száma. Az első világháború előtt a házasságokat vizsgálva a magyar nők 39,5 százaléka ment román férfihoz, a két évtizedes román uralomban 51,7 százaléka! „Nagy emelkedés ez!” – mondja a szerző. A keserves tények sorában még egyet: magyar anya és román apa házasságában gyermekük 21,6 százalékban magyar, 78,4 százalékban már románna lett. Igazolván: anyanyelv helyett a kisebbségi nyomorúságban a többség nyelve nagy kényszerítő, s pusztító erő. Kállay Ernő helyzetjelentése óta, nyolcva esztendő múltán a folytonos omlásban a legfrissebb tényeket, az erdélyi magyar népesedés új évezredbeli népesedésének adatait Kiss Tamás és Barna Gergő „Porlik, mint a szikla?” című tanulmányában tárta fel (Kommentár, 2012/3). Erdélyben 1992 és 2002 között valamivel több mint félmillió csökkenés mutatható ki, ebből súlyos tény: a kétszáz ezres csökkenés a magyarság adata. 2002–2011 között 745 839 személlyel zsugorodott a népesség, honfitársaink száma 1 431 807-ről 1 237 746-ra fogyott, vagyis: nemzetünk erdélyi ága évtizedenként 6-7 százalékkal apad. A változatosan tájakra, régiókra bontott s adatolt kiváló tanulmányt részletesen nem idézem, de a porladás néhány tényét még igen. „Míg a községek szintjén 2002–2011 között 7,4 százalékos volt a fogyás, a nagyvárosokban már 23,1 százalékos” – olvasható a vizsgálatban, mely azt is megállapítja, hogy a nagyvárosokban a magyarság csökkenése erőteljes, míg a falvakban lakók száma növekedett, s ebben az összegzésben a „tömbösítés” figyelhető meg. Ami azt jelenti, hogy a romániai magyarság a magyar többségű vidékekre húzódik: „...az 1992-es 33 százalékkal szemben – immár a teljes erdélyi magyar közösség 38 százalékát teszik ki.” A népmozgalmi adatokról még: „a kilencvenes évekhez viszonyítva minden egyes régióban csökken a homogén házasságok aránya. Hunyad és Szeben megyében, tehát a peremvidéken az átlag fölött nőtt a vegyes házasság aránya.” Ami a sorvadás súlyo-

sabb ténye: „2002-ben a magyar párú vegyes családban élő kiskorúak 32 százalékát regisztrálták magyarként.” Nem vizsgálatódhatunk azzal, hogy Székelyföldön kiegyenlített az arány, de más vidéken az omlás az átlagnál súlyosabb. Az asszimilációs veszteség: 1992–2002 között 7093, az utóbbi évtizedben pedig 5945 személy. A fogyatkozás oka az is, hogy a korábbi évtizeddel összevetve 6,6 ezrelékkal szemben 8,5 ezrelékre nőtt a távozók száma; a halálozások száma 66 ezerrel haladta meg a születések mutatóját... – nem folytatom a vizsgálaton tényeket, mert az bennünket nem deríthet kedvre, mert az a románok keserve, „...hogy a partiumi és a székelyföldi magyarok számbeli csökkenése az országos értéknél is jelentősen alacsonyabb volt”. Ne ámítsuk magunkat, mert bizonyos: belátható időn belül a többségiek mindenkori hatalomba szavazott országvezetése a területek átszabásával, hadászati telepek, ortodox intézmények erőszakolt telepítésével s majd még új és új terekkel állhatatosan a további szétdaroboltatás és omlasztás „korszerűsítésnek” mondott terveit folytatják. Szerbiában már csak a fogyatkozó Vajdaság maradt. Hogy Csürogon a két nép áldozatainak emlékműve előtt a két államfő fejet hajtott, a napi politikában szerb kényszer. S még más gesztusok, miközben a magyarverések, gyűlölködések, az általános félelem légköre tartós. S ebben már a sérült lelkű szerbség bosszújának szimptomáját is sejdíthetjük; az ingerültséget Jugoszlávia összeomlásáért. Elfogytak azok a népek, akikkel fölnyenes nacionalizmussal szórakozhatnak. Ebben a légkörben a Vajdaság ugyan marad, de fogyatkoznak a magyarok is.

BELPOLITIKA! – mondja majd az EU illetékes társasága, ha nem épp román vezetője lesz, a „felelős” fórumnak. Ne áltassuk magunkat: kevesek vagyunk a harcra Brüsszelben és Strasbourgban, mert a belviszályos nagyhatalmak a kollektív kisebbségi jogok ügyében rossz lelkiismeretüket nem óhajtják védelmi törvényekben feloldozni. A koszovói lány kitessékelése Franciaországból általános felháborodás tárgya, de azért soha nem lobban európai érzemény, hogy Malina Hedvig már politikai hajszá folytán menekült Győrbe; s hogy Szlovákiában csak százakban mérhetők azok, akik merték felvenni a magyar állampolgárságot. Szavazási kedvüket se várjuk, akár csak Kárpátalján. Mert okkal félnek még attól is, negyedszázadban érlelt gyanakvás, a magyar belügy szivárogtatja át nevüket a többségi füleseknek. S alighanem Erdélyben a székely menetek erősödése és gyakorisága békés hadviselési gyakorlattá nemesedhet. Ami sajnálatos: 1990 február 10-én Marosvásárhelyen Sütő András hívására azonmód százezres torkokra fagyasztott jajkiáltással tüntetett a magyarság; 2013. október 23-án a székelyek csak hatalmas szervezéssel tudtak hasonló sereglést gyűjteni. Jeleként a lelki fáradtságnak, ami a korai remények, harcok, EU-s csatlakozás múltán, a folytonos hiábavalóságok elközönyösülésében már néplélektani közérzetnek is tekinthető.

Hozzá: értelmiségiek szavát se hallani. De te, Bandikám nálamnál is erősebben, szerkesztőként érdekeled. Sorskérdésekben hívnál munkatársnak a határon túlról, de: egyfelől alig van kit szólítani, a java pedig eltökélt néma. Mert magasztos hivatásában nem óhajt lealacsonyodni a hétköznapi tusakodásokhoz. Néprajzi kifejezésként mondták, de most irodalmi-színházi-művészi értelemben mondom: elkövetkezett a kivetkezés ideje. Mániákus divatolás, elvetni a hagyományos gondolkodást, a kollektivitás iránti érzékenységet. Egykor Bánffy Miklós, Kemény János mecénása volt a kultúrának, most milliomos képviselő, vállalkozó, újkori Fatia Negrák, jobb eset, aki román futballcsapatot szervez Kolozsváron. Bizonyára ismered Németh László és Makkai Sándor bajlítására született írásokat: kiváló írók, hírlapírók sora lobbantotta véleményét, mostanság mély csönd telepedett az írástudókra, s a budapesti internacionalista esztétika és a nyílt egyetem szellemét importáló értelmiség televénye teríti be az erdélyi s általában a kisebbségi magyarság szellemét. Játsszák, hogy Párizsban élnek, s röhögve nézik szülőföldjük közállapotának soroadását. Minap legjobb barátommal beszélgettünk: nálánál aligha ismeri jobban az erdélyi s általában a kisebbségi magyar irodalmat, díjakban az eddigieknél is többre érdemesülne, mert életét tette arra, hogy

az esztétikai és történeti ismeretek mellett személyes, emberi segítséggel szolgáljon a diktatúra évtizedeiben is. Egy marosvásárhelyi összejövétel, s a Bukarestből áttelepített és a megszűnésig züllesztett hetilap, A hét ügyeire szót kerítve csak annyit mondott, inkább mordult keservé bent: „Süljenek a maguk zsírjában.” Hallgatóán őt, arra döbentem: hogy immár készülődővén a végső távozásra, magam is hasonlóképp s Ady formán látom: „itt voltunk: voltak vészjelek, / Sopánkodtunk, sírtunk, dühögöttünk, / Bűnös, gyáva hajó, túrd most már, / Hogy mozi-képként nézzelek” (Az undor óráiban), És a kitiltásig bármennyi szorongással éltem is a határátjutások kálváriáit, s bár nem éltem, de visszatérő sűrűséggel órákra és napokra érzékelttem a diktatúra lélek- és közösségroppantó voltát, egy boldog Magyarországon időztem, amikor Sütő Andrással hajnalig beszélgettünk s barangoltunk az erdélyi helikon tájain; aztán Tompa Miklós rendező Németh Antal Nemzeti Színházának hétköznapiját idézte; Kallós Zoltán dalolta s magyarázta a mezőszéki lét fogatkozásában is a megmaradás fontos dalait; Ferenczy István pedig azt, hogy színész-hallgatóként Tamási Áron körében tölthetett egy estét; Kányádi Sándor ötvenedik születésnapjának estéjét lakásán kőményes pálinkával ünnepeltük, s éjfélre járt az idő, amikor telefonált a rendőrség ügyeletésének: engedélyt kért, hogy nála alhassak. Szatmáron 1972 februárjában Ács Alajos és Gyöngyösi Gábor józú találkozásunkat követően közölték: a beszélgetést jelenteniük kell, intézményes kötelezettségük. A Bethlen Gábor-i életbenmaradás és önmegőrzés nyomán sejdíteni kezdtem a Tamási-jelezté „titkos gyökereket”. Darkó Zsigmond professzor fröccsök kíséretében a szentgyörgyi Sugásban, egykor a „visszatérés” pesti orvosegyetemistájaként sorolta emlékeit; Sylvester Lajos Szentgyörgyön Hankesch szeku-főnökkel egyezkedett, hogy gyermekeinket megkeresztelhessük egy erdei lakban; Harag Gyuri bárhol is dolgozott, emberi bája, humora, bölcsesége rendkívüli volta körül a szabadság teremtő szelleme hatotta át. Sorsát, sorsunkat izzította előadásai. Ahogyan Héjja Sándorral, Sebők Klárával és színi játszótársaival dolgozott egy Sütő, Móricz vagy Gorkij előadásban! Valamikor a nyolcvanas évek elején, amikor itthon a Nemzeti Színház szükséges voltáról dúltak viták, Ceaușescu svédországi látogatásán azt mondta: mit akarnak a magyarok? Kolozsvárott Nemzeti Színházat csinálhatnak! És valóban így volt: Harag Gyuri színházában kérdés se lehetett, hogy újragondolva a magyar drámatörténetet, az egyetemes művek együttemiségében diktatúrában is világszínház teremthető. Nagy Gazsival a Sütő-trilógia előadására utaztunk, s szorongtunk, hogy az akkor kiadott Széchenyi Naplót átmentsük a sormopós felügyelők vizslatása elől, és köszönésképp adhassuk barátainknak, akik minden megnyomorítatás közepette is tudtak egy Boldog Magyarország-álmot teremtői lenni. Holtomig kísérnek ők, a szavakért, a jelenetekért, az anyanyelven teremtés, a szabadság ígézetében folytatott küzdők serege.

HITEL. És ebben a teremtő szabadság-akarásban jöttünk össze 1982 novemberében Németh László családjának szívelegében, hogy a Hitel életre hívásának óhaját bejelentsük. S ha arra gondolok, hogy annyi kiválóság között például Illyés Gyula, Csoóri Sándor és Sütő András jelenléte azt is ígérte, hogy az Egész, ama magunkban őrzött Haza sorsát kívánjuk képviselni – a bajlítás mindenkori felelősségével, bármi idők is következnek is. Ami a szellemi szuverenitást is jelentette. Természeti képpel kifejezve: a pisztrángéhoz hasonlatos elszántsággal. Tamási Ábele azt mondja: a pisztráng azért úszik felfelé, „hogy amikor a nagy halak meglátják, csodálkozzanak rajta. Márpedig egy kicsi csodálkozás éppen elég arra, hogy közben a pisztráng el tudjon iramodni.” Magamentés, menekülés stratégiája Tamásinál; Áprily Lajos a bujdosás képét növeszti versé (Pisztrángok kara): „folyton úszunk / a vízzel szembe, cél iránt, / utunkat malmok torlaszolja, / a zuhogó súly visszaránt. / Halászsas-árnyék hull a vízre, / ravasz törrel kísért a gát, / Búvóhelyen töltjük a nappalt / s megvárjuk a hús éjszakát.” Sütő András pedig az árral szemben, a kisebbségi megmaradásban, a szellemi tartásban, a „pisztrángtermészete” mindenkori szabad

vélekedés kötelezettségében látta. 1982 őszéből, az alapítás körüli eszmecsere-t felidézve úgy vélem: a Kádár-Aczél-i Magyarországon a „kollektív magányban” élő honfitársaink ügyét is képviseelve az egyesült pisztrángstratégiában körvonalaztuk álmodott lapunkat.

Kedves Bandi!

Hallom vélekedésedet, keserőből és múltból épp elég. Pendíteném már a bizakodás hangját is, hiszen Tamási Áron minden időben a feltámadás angyali harsonáját is megfújta, noha novel-lájában, a Rendes feltámadásban az öreg Énekes és fia, Péter megtiltja az égi riadót, s mind-örökre elaluszna. De most a feketepecsétes jelekről tekintsünk a reménység madarára. A politikai fordulat tényei mellett immár csaknem negyedszázados bizonyosság: a mindenéves sokszázézes csíksomlyói zárándoklat az összetartozásnak olyan erőt sugároz, amely példátlan volt a múltban, s évente erőt sugároz a Duna-medence és a nagyvilág magyarságának a megmaradás óhajtását sugározva. Évente egyszeri pünkösdi kitöltetésünk persze elégtelen, hiszen a lelki és szellemi építkezés mindenórás feladat, mondhatod okkal. S erre mostani Hitelünk elődjéből idézek, László Dezső Hatalom és erkölcs című tanulmányból (1943/3), amelyben azt olvashatjuk, hogy a hatalom a nemzet mennyiségi, az erkölcs a minőségi erőt jelenti. Bizony, ebben erősen megfo-gyatkoztunk, amelynek újraélesztése sokak s mindennapi feladata. Azt is írja László Dezső, hogy az állam és az egyház mennyiségi és minőségi értelemben kiegészítő és megtermékenyítő tényezők. Ennek az érlelő, termékenyítő folyamatnak az elején járunk. Valamennyi egyházra és szolgálato-sára hatalmas küldetés méretett. Bőjte Csaba atya a maga erdélyi tapasztalatával egyetemleges kisebbségi létünk hiányosságáról is beszél, amikor ezt mondja: „Nagy hibája népünknek, hogy ma-napság nincsenek jó pásztorai, akik a századikat, az elesettet a vállukra vennék, s akik együtt tartanák a sereget. Nem feltétlenül a papokra gondolok, hanem a polgármesterekre, a tanítókra, a politikusokra is, tehát mindazokra, akik a nyáj pásztorai lehetnének. Hogy Jézus-hasonlattal éljek: inkább béresek vannak, mint pásztorok.” Bőjte Csaba ilyen pásztor, árvaházai az elmúlt két évtizedben több mint háromezer gyermeket fogadtak be, gondoztak, neveltek, s az ő példája nyo-mán is egyre többen megtartó erővel pásztorolják a gyermekeket és a felnőtteket. „Elpusztakama-rásodás” – mondogattuk keserűes metaforaként is Sütő Andrással, mert szülőfalujában 2002-ben még öt gyermek járt magyar osztályba, három évre rá már egy sem. A szórványsors! Vetési László és munkatársai hatalmas munkát végeznek, az eróziót lassítandó. A másik reményes példa: Kallós Zoltán szórványkollégiuma Válaszúton. Hivatott emberek, pásztorok a megmaradás hét-köznapi szolgálatosai, nagyban rajtuk múlik, hogy emberként és magyarként foglalkozásunk lassúbbodik. Állami intézmények akadályoztatási manővereiből hosszú listákkal szolgálnak a sanyargatottak Erdélyben éppen úgy, mint Kárpátalján, a Vajdaságban és Felvidéken. Romá-niában a szétszórás is, Szlovákiában a félelem zsugorítja a magyar osztályok számát, legújabb adatok szerint a magyar gyermekek több mint harminc százalékát a szülők szlovák nyelvű isko-lába írtatták.

De: amivel a korábbi kisebbségorszoasztó nemzetiségpolitika nem számolt: a technika, az internet hatalmát javunkra kell fordítani. Új helyzet; a többségi hatalom vagy Európa hírközlő szervei bárminő hazugságot röpitenek a világba, azonmód cáfolni lehet. Önvédelemként, a sérel-mek, a valótlanságok hamari és folyamatos világgá kiáltása összehangolt s bátor, a világhálóra szervezett politikai tervet kíván. Mert akár percekre is zsugorítható hírek, tények a roncsoló su-gárhatása. Ne ámítsuk magunkat a politikai pillanatok gesztusaival: EU-tagság ide, társulási szerződés oda, az az ország, amelyben egy emlékmű ügye újra és újra rombolási program lehet, vagy hatósága egy jótékonyági küldeményt is zárol a határon, mint Kárpátalján, attól tíz év múltán se számíthatunk belátásra. Hasonlatosan Szlovákiában sem, ahol két évtized után sem jut el az együttműködésben addig, hogy egy Esterházy János érdemét elismerje; avagy egy település

nevének anyanyelvi kiírása, netán eredetire való visszaállítása körüli küzdelem is a beneši szellemet kísérti. Híd és gázvezeték-építésben lehet együttműködés, de a hovatarozandóság dolgában változatlanul nem vagy alig-alig, talán változatos politikai, gazdasági zsarolással. Mert lássuk be: a szabadság ügye több mint jogok összessége: a politikai légtér biztosító illékony. Újabb tapasztalat: gyakran az abszurdot közelítő többségi elvetemültségre a derűs válasz politikai visszhangos sikert is ígérhet. A román vámos-beliügyesek amint felsültek Nyirő József urnája után kutató; a marosvásárhelyi vásárban az árúk magyar megnevezése okán büntetett eladó javára zsákokba gyűjtöttek tonnányi banit. Caragiale hazájában a többség hatalmi gépezete humorfogyatékosan és a távolatos rombolás tervében működik, melynek legfrissebb jele: autópályát alig terveznek Erdély földjén az elkövetkezendő évtizedben. Románia minden év december 1-jén nemzeti ünnepként emlékezik a „nemzetegyesítő” gyulafehérvári gyűlésre. Romániai magyar gyűléseken, a bukaresti képviselőházban minden magyar felszólalónak a gyulafehérvári nyilatkozat első pontjával kéne kezdeni mondandóját: „Teljes nemzeti szabadság minden itt lakó népnek. Minden nép saját nyelvén és saját kebeléből választott egyének által fogja magát képezni, közigazgatni és bírászkodni, minden nép alkotó egyedei számának arányában fog részt venni a törvényhozásban és az ország kormányzásában.” Kilenccvenhat esztendő múlt, s a többségi vidékeken is a magyarság folytonos tusakodásban él még a hivatalokban való anyanyelvi megszólasásáért is. És Románia nem restelkedik, hanem ünnepel. Újévi hír: Szatmár polgármestere két ortodox szent védelmébe ajánlotta a várost. Amely lakosságának java református és római katolikus... – fáradhatatlan lelemény feldarálásunkban.

De jövőre tekintő bizakodásunk jeleit és tényeit is említve példaképp: a villámposta és a határok nyitott voltában új távolatok mutatkoznak; ügyeket vállaló személyiségek, intézmények s vezetői új dimenzióba helyezhetik az összetartozást. Minden ellehetetlenítő hadművelet ellenében például Orosz Ildikó és tanártársai hatalmas erővel éltetik a kárpátaljai magyar tanügyet; láttam a székelykeresztúri diákok, tanárok és szülők micsoda örömmel fogadták épp az érkező magyarországi testvériskola fiataljait; hogy a Révkomáromi Selye János Gimnázium a székelyudvarhelyi Tamási Gimnáziummal és a budapesti Szent István Gimnáziummal folytonos és intézményes szív-melegben működik együtt; hogy a kormány, különféle alapítványok s az egyházak szervezésében ifjúsági nyári táborok, tanulmányi versenyek, kölcsönös látogatások ismerkedések az összetartozásnak olyan távolatait ígérnek, amely a diktatúrás időkben a káprázatnak és a megmaradásnak még elképzelhetetlen távolatait idézik fel az új évezredben. Vagyis: az újra megtalált országot, amelyről már Juhász Gyula is írt Trianon-fájdalmában, a száz éve született Jékely Zoltán pedig „Ittsemvolt-ottsemvolt birodalom, / csupa álom, és csupa furcsa lom, / amit csak egy nép emlékes szerelme / őrizhet ott az idővel perelve.” Az én országom-at és Csoóri Sándor fényes nappali látomását immár az interneten is őrizheti, tágíthatja és építheti a magyarság, amely számbeli fogyatkozás ellenére minőségi gyarapodást és lelki szövetség erősödését is ígérheti.

Kedves Bandi!

Főntebbi reményemet talán kancsal ábrándnak mondod, s erre válaszolhatok bibliai gondolattal is „A hit pedig a reménylett dolgok valósága” (Pál-Zsid. 11/1), de a kérdésben Páskándi Géza szikrázó tekintete is felrémlik. Egyszer szobámban Kállai Ferencsel a határon túli magyarság sérelmeinek illetékességi köréről vitáztak, s a művész meglehetősen nyegle, hozzá méltatlan érveket vetett Géza elé, aki egyre ingerültebben válaszolt. Már-már tettelegességétől féltem, tán Kállai is megrettent, mert nyitotta az ajtót, és hamarjában távozott. Géza várta Feri eltűntét, csöppnyi higgadás után ő is fogta már a kilincset, de hirtelen visszafordította fejét, kezét figyelmeztető ujjal felemelte, és szikrázva susogta: „Sosem szabad feladni!” – és távozott.

BECSÜLET. 2006. október 23-án este a Duna Televízió műsorra tűzte a Magyarország a második hazám című portré-beszélgetést Guy Turbet-Delof-fal. A francia kulturális diplomata, Petőfi János vitézének fordítója is, az 1956-os forradalom napjaiban járta Budapestet, figyelte a politikai, harcászati eseményeket. Észleleteit naplójában rögzítette, amely a '90-es években magyarul és franciául is megjelent. A bukás után is segített, ahogy tudott, s lehetett; diplomáciai mentességével elve például a távozó Rozsda Endre festő képeit Bécsbe szállította, de neki köszönhető, hogy a Nemzeti Színház most bemutatott Claudel-Honegger: Johanna a máglyán című oratóriuma magyar ősbemutatójaként az Erkel Színházban egyszer színpadra kerülhetett, mert a zenei anyagot ő szerezte meg Párizsból. Egyszer adták, adhatták elő a hatalmas művet 1958 tavaszán, mert a parasztlány alá gyújtott tűz már Nagy Imre és rabtársainak júniusi sorsát is világította. Turbet-Delof belügyi iratainak egy részét olvastam; a kádári titkosszolgálat, eltervelt módszerességgel figyelte; zsarolta, letartóztatta munkatársait, barátait, hogy ürügyet találjon kiutasítására. Végül a francia diplomatának távoznia kellett. 2006. szeptember végén bordeaux-i otthonában felmelegedett lélekkel a kamera előtt idézte magyarországi emlékeit. A búcsúkérdés így hangzott: Mi az, amit a magyarok legfőbb értékének vél? Némi tűnődés után ezt mondta: A BECSÜLET! Mert az 1848/49-es forradalmat is áthatotta, s az 1956 is hasonló erkölcsi magasztalat igazolt. És most is... – nem folytatta, mert Turbet-Delof figyelte a magyar eseményeket. Értesszük arról is, hogy a 2006. szeptember 16. utáni tüntetésfolyam az országos felháborodás és lázadás jele volt a becstelen országvezetés ellen.

Négyéves ádáz tusa nyomán a polgári erők a bizalmat a becsület visszaszerzésének felhatalmazásából is kapta. Ami azt is jelenti, hogy az ország további kormányzása csak úgy erősödhet tartóssá, ha a becsület hatja át a felelősöket. Akár a legmagasabb funkcióban végzik feladatukat, akár egy várost vezetnek, vagy falu önkormányzatát irányítják. Nem az egyéni, nem a pártérdek, hanem a becsületre alapozott emberi és nemzeti szempont az a gazdaságot, szellemi, művészi életet átható elv, amelyre a Holnapot alapozhatjuk. Raszputyinoknak tűnniük muszáj például a miniszterelnök köréből, mert naponta hitelét, becsületét őrlik. Ahol a legkisebb becstelenség, ott rohadás kezdődik. S vész az ország és a nemzet is – dohányboltostól. Ahová pedig egyre többen italért és pisztollyal a kaszáért járnak...

Tamási Áron darabját sokasítva, nem egy, hanem ámitó figurák, lézengő ritterek, akár köztörök alakjában is, Tündöklő Jeromosok sokasága telepszik a jóra való igyekezetre. Hazaveszedelem, mert kísértenek a szellemi becstelenségre is. Ami pedig az önfeladás végzete; a talmi démona, mert élüket a politikai haszon vezeti. Pilinszky végrendeletes, utolsó írásának zárásaként olvashatjuk: „A bűnt, a csalást megértem. De a csalást a szavakban? Ott, azon a szinten, ahol minden bűnös valamiképp megfürödhet, megfürödhetne a szókimondás kései, de sose késő forrásvizében...? Aki ugyanis a szavakban csal, nem az életét sikkasztja, sinkófálja el, hanem a vallomás lehetőségét, azt a pillanatot, amiben még a vesztőhely is kisimulhat, mint egy szeretett arc, amikor a megbékélt álomba hajol” (1981. június 6.).

Teóriás közíró ambíciója a perc érdekének ihlete, melyben akár Széchenyi és Kossuth ellentéte: gyermektegy példázat még egy „közíró” metaforájaként is. Korábban idéztem: minden órának más a parancsa. De minden hivatott embernek is más az elrendelt feladata. Ki-ki őrizve becsületét, jó lelkiismerettel szolgálja az ügyet – magánüdvözülés helyett. Széchenyi István 1848. szeptember 4-én Pestről és a forradalmas minisztertanácsból való futásának utolsó bejegyzése: „Ó, Istenem, irgalmazz nekem!” Széchenyi előző nap Kossuthnál járt, aki tudatta vele: „Én paktálok... bár az ördöggel, de Béccsel és a Dinasztiával nem!” Kinek megroppantott a dereka, és ki a szolgálélek? Csak a lapos és brosúra-észjárás képzeleg ezen. Így együtt ők: a készülődésben majd a bukásában is felemelő teljesítmény. A reform, a forradalom és a szabadságharc

közös mű. Közös a sorsuk is: egyik a döblingi elmeosztályon bujdosott, a másik Turinból figyelte a haza sorsát.

A Hitel negyedszázada ebben a közös gondolkodásban formálódott, és őrizte hitelességét. S az újabb negyedszázadra is feladata: szabadító írásokkal, sikkasztásmentesen minden ellenében őrizője legyen a Szó Becsületének, tehát az Igazságnak. S azzal a feltétlen akarással, hogy bármilyen kísérletek ellenében se hagyja félrevezetni magát. A Boldog Magyarország vágyképének ihlete mindéig vezesse a szerzőket és a szerkesztők igényét

Tisztelt Szerkesztő úr! Bandikám!

Novemberben kezdtem az íráshoz, s az adventi bolydulások napjaiban főntebbi gondolatokkal készültem zárni írásomat. Ám jó sorsom az elzászi Colmarba röpített, s az út emléke még röpke búcsúsorokra kényszerít. A globál-Várazokás-fesztivál itt sem volt más, mint Debrecenben vagy Pesten; issza a nép a forralt bort, falja a forró kolbászt, eszi a süteményt, és veszi a csengős mikulást, mert minden bővöl eladó. Bóklászik az emberiség az egyetemes vásári forgatagban, és a betlehemi csillagot nem is keresi. Colmarban a múzeum átalakítása folytán a vásár szakrális központtá is változott, mert az Isenheimi oltár most a Dominikánus templomban látható. Tűnődöm, a megrendülés jelzőivel lehet-e érzékeltetni Mathias Grünewald lenyűgöző alkotását? Füst Milán elragadtatása is lélekröpítő áhítat kényszerében ide-oda járat a táblaképek között: a szárnyas oltár szemlélőjének ezerféle ámulata. Ágh István új esszékönyvének (Szavak honvágya) poétikus észlelete kísért Grünewald égi-földi látomásában: „A csodálatos festmény fokozhatatlan tökéletességgel váltja ki bennünk az érzékeletli világ látomását, melyben csak egy-egy tárgy figyelmeztet a földi valóságra... a pelenka rongyos ágyékkötőként figyelmeztet a Golgotára.” Gombrich „prédikációnak” mondja a szárnyas oltárt, melynek alkotója „mindent elkövet, hogy hitelessé tegye a szenvedés borzalmait...” De én a betlehemi csillag igézetében és Ágh István bátorítására, vissza-visszatérek a születés öröméhez: az égi ragyogásban, Mária karjában a pufók kisded sorsa is már nagypénteki sorlátomássá tágul: „A szomorú lelkű istenember gyöttrődő arckifejezése, ujjai megrendítő, görcsös, meredt tartása mindennél többet mond a Kálvária kínjáról” (Gombrich). Lám a karácsonyi fényességben egy szakadt pelenka, mely a kárpit aláhullásának, a „Én Istenem, én Istenem! miért hagyta el engem?” (Márk 15/34) passióját is felidézi.

Megvallom, Bandikám: a német, a francia mű-ámulók körében Kelet-Európa viselt magyarjaként különös megrendültség hatott át Grünewald monumentális táblaképeiben elmerülve. Mert felrémlt előttem: az Isenheimi oltárnak köszönhetjük, hogy Csontváry Kosztká Tivadar életművét ma is láthatjuk. Az első világháború idején a németek Grünewald alkotását Münchenbe szállították, s az Alte Pinakothekban helyezték el. Mérnöki továbbképzésének céljából 1917-ben Gerlóczy Gedeon Münchenben időzött, s be-betért a múzeumba: „A csodálatos remekmű hihetetlen mértékben hatott rám; álmodtam felőle, és valahányszor arra jártam, órákat töltöttem el tanulmányozásával, mert a festmény vizionárius, misztikus és panteista szellemet árasztott” – írta vallomásában. És az Isenheimi oltár megrendítő emléke kísértette Gerlóczyt, amikor 1919. október végén Münchenből hazatérve a Fehérvári út (ma Bartók Béla út) 36/38 számú sarokház ötödik emeletén, a becses festményeket csomagoló vászonként hasznosítani akaró fuvarosokkal valóságos testi küzdelemben is, a Csontváry-hagyaték árverésén megvásárolta és így megmentette az életművet. A magányos cédrus, a Baalbek, a Római híd Mosztárban és más remekművű festmények, rajzok, kéziratok gyűjteményében egy idő gyötörte papundeklin szénrajz 1914-ből: Ferenc József aláírja a hadüzenetet. A képen a császár: kezében toll, s alátékint a fekete pecsétes árkus papírra. Tar-feje, akár Makkai László és Sütő András Mezőség: holttengeri táj.

Elvégeztetett...

Vígabb esztendő, és újabb, ritter-, Jeromosok-mentes negyedszázadot kívánok a Hittelnek és munkatársainak, kedves barátaimnak, öleléssel!

Utóirat: A Csontváry-lakta ház előtt a százötven éve született Gárdonyi Géza szobra áll. *Naponta elhaladok arra, s gyakran rémlik elő egyik írása (A Szózat meg a Himnusz), mely Erkel beszélyében felidézi a Himnusz születését. Amikor a kottalap elé ült a zeneköltő, pozsonyi gyermekkorára és első mesterére emlékezett, aki azt mondta: „...fiam, mikor valami szent zenét komponálsz, mindig a harangok szava jusson először eszedbe.” És egy óra múlva megszületett a Himnusz. „Isten áldd meg a magyart...” – szól az éjféli áhítat, s örökre kondul bennünk a kassai dóm, a marosvásárhelyi Vártemplom, aztán Szabadka, Beregszász magyarságának égi hangja és a debreceni Nagytemplom Rákóczi-harangja. Amit Ady oly gyakran és megrendülten hallgatott a Kollégium kapujából: „Síró szava elzúg, / elszáll / Messze, messze,- / Mintha minden kondulása / Egy hatalmas sóhaj lenne...” (A Rákóczi vén harangja).*

2014. január, Vízkereszt napján

Martinelli Jenő: Emlékmű a háború áldozatainak (részlet, Budakeszi, 1930)

